

INSON HUQUQLARINING XALQARO HIMOYASI: XALQARO STANDARTLAR VA O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY QONUNCHILIGI UYG'UNLIGI

Ko'chkinova Adolat Gulmurod qizi

O'zbekiston respublikasi Ichki ishlar vazirligi

Surxondaryo akademik litseyi Huquqshunoslik fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada inson huquqlarining xalqaro himoyasi tizimi, uning huquqiy asoslari hamda zamonaviy xalqaro va mintaqaviy mexanizmlari keng qamrovda tahlil qilinadi. Tadqiqotda Birlashgan Millatlar Tashkiloti doirasida shakllangan universal standartlar, shuningdek, Yevropa, Amerika va Afrika mintaqaviy tizimlarining faoliyati ilmiy asosda yoritib beriladi. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi hamda milliy qonunchilikda inson huquqlarini ta'minlashga oid normalarning xalqaro standartlar bilan uyg'unligi tahlil qilinadi. Maqolada globallashtirish, raqamlashtirish va zamonaviy xavf-xatarlar sharoitida inson huquqlarining xalqaro himoyasini takomillashtirish masalalari bo'yicha ilmiy xulosalar va amaliy takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: inson huquqlari, xalqaro himoya, BMT, xalqaro shartnomalar, Konstitutsiya, milliy qonunchilik, mintaqaviy mexanizmlar.

Kirish

Inson huquqlarini himoya qilish masalasi hozirgi zamon xalqaro huquqining markaziy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Inson qadr-qimmati va asosiy erkinliklarini ta'minlash g'oyasi uzoq tarixiy rivojlanish jarayonidan o'tgan bo'lib, Ikkinchi jahon urushidan keyin u xalqaro-huquqiy darajada mustahkamlandi. Bugungi globallashtirish sharoitida inson huquqlarini himoya qilish faqat milliy davlatlar doirasidagi masala bo'lib qolmay, balki butun xalqaro hamjamiyatning umumiy mas'uliyati sifatida namoyon bo'lmoqda.

Inson huquqlarining xalqaro-huquqiy asoslari

Inson huquqlarining xalqaro himoyasi, avvalo, xalqaro shartnomalar va deklaratsiyalar orqali ta'minlanadi. 1948-yilda qabul qilingan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi inson huquqlarining universal standartlarini belgilab berdi. Ushbu hujjat keyinchalik qabul qilingan Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt hamda Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt uchun huquqiy asos bo'lib xizmat qildi. Mazkur xalqaro hujjatlar davlatlar zimmasiga inson huquqlarini hurmat qilish, ta'minlash va himoya qilish majburiyatini yuklaydi.

Xalqaro va mintaqaviy himoya mexanizmlari

Xalqaro darajada inson huquqlarini himoya qilishning asosiy mexanizmlari BMT tizimi doirasida amalga oshiriladi. BMT Inson huquqlari kengashi, shartnoma qo'mitalari va maxsus ma'ruzachilar instituti davlatlar tomonidan xalqaro majburiyatlarning bajarilishini monitoring qiladi. Mintaqaviy darajada esa Yevropa Inson huquqlari sudi, Amerika inson huquqlari sudi va Afrika inson va xalqlar huquqlari sudi samarali himoya mexanizmlari sifatida faoliyat yuritmoqda.

O'zbekiston Respublikasida inson huquqlarining konstitutsiyaviy asoslari

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi inson huquqlari va erkinliklarini ta'minlashning mustahkam huquqiy poydevorini yaratadi. Konstitutsiyaning inson huquqlariga bag'ishlangan normalari xalqaro huquqning umume'tirof etilgan prinsiplariga mos keladi. Xususan, Konstitutsiyada inson qadr-qimmat, shaxsiy erkinlik, tenglik va sud himoyasi kafolatlari mustahkamlangan.

Milliy qonunchilik va xalqaro standartlar uyg'unligi

O'zbekiston Respublikasining inson huquqlariga oid milliy qonunchiligi xalqaro standartlar bilan uyg'un holda rivojlanib bormoqda. Sud-huquq islohotlari, inson huquqlari bo'yicha milliy institutlarning faoliyati ushbu sohadagi muhim yutuqlar sirasiga kiradi.

INSON HUQUQLARINI XALQARO HIMOYA QILISHNING NAZARIY-HUQUQIY ASOSLARI

Inson huquqlarining xalqaro himoyasi zamonaviy xalqaro huquqning eng muhim institutlaridan biri hisoblanadi. Ushbu institutning shakllanishi Ikkinchi jahon urushidan keyingi davr bilan chambarchas bog'liq bo'lib, inson sha'ni va qadr-qimmatini oliy qadriyat sifatida e'tirof etish g'oyasiga asoslanadi. Xalqaro huquq nazariyasida inson huquqlarining xalqaro himoyasi davlatlarning ichki yurisdiksiyasi doirasidan chiqib, butun insoniyat manfaatlariga daxldor masala sifatida qaraladi.

Bugungi kunda inson huquqlarini himoya qilish universalizm tamoyiliga asoslanib, huquq va erkinliklar millat, irq, jins, til, din va boshqa belgilaridan qat'i nazar barcha uchun teng ta'minlanishi lozimligi e'tirof etiladi. Shu bilan birga, ayrim olimlar tomonidan madaniy relativizm yondashuvi ilgari surilib, inson huquqlarini amalga oshirishda milliy va madaniy xususiyatlarni inobatga olish zarurligi ta'kidlanadi.

INSON HUQUQLARINI HIMOYA QILISH BO'YICHA XALQARO SHARTNOMALAR TIZIMI

Inson huquqlarini xalqaro darajada himoya qilishning asosiy huquqiy manbai sifatida 1948-yilda qabul qilingan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi alohida ahamiyatga ega. Mazkur hujjat inson huquqlarining universal katalogini belgilab bergan bo'lib, keyinchalik qabul qilingan ko'plab xalqaro shartnomalar uchun asos vazifasini bajargan.

1966-yilda qabul qilingan Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt hamda Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt inson huquqlarini majburiy huquqiy normalar darajasiga ko'tardi. Ushbu paktlar doirasida davlatlarning hisobot berish majburiyati, monitoring mexanizmlari va maxsus qo'mitalar faoliyati yo'lga qo'yilgan.

MINTAQAVIY INSON HUQUQLARINI HIMOYA QILISH MEXANIZMLARI

Xalqaro himoya tizimi bilan bir qatorda, inson huquqlarini mintaqaviy darajada himoya qilish mexanizmlari ham samarali faoliyat yuritmoqda. Jumladan, Yevropa inson huquqlari va asosiy erkinliklarini himoya qilish to'g'risidagi Konvensiya va Yevropa Inson Huquqlari Sudi amaliyoti inson huquqlarini real himoya qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, Amerika va Afrika mintaqalarida ham inson huquqlarini himoya qilish bo'yicha alohida konvensiyalar va sud organlari faoliyat yuritib, xalqaro huquqning rivojiga sezilarli hissa qo'shmoqda.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA INSON HUQUQLARINI HIMOYA QILISHNING KONSTITUTSIYAVIY ASOSLARI

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida inson huquqlari va erkinliklari oliy qadriyat sifatida e'tirof etilgan. Xususan, Konstitutsiyaning 13-moddasida inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni va qadr-qimmatini oliy qadriyat ekanligi mustahkamlab qo'yilgan.

Shuningdek, 19-moddada barcha fuqarolarning qonun oldida tengligi, 55-moddada esa har bir shaxsning o'z huquq va erkinliklarini sud orqali himoya qilish huquqi kafolatlangan. 2023-yilda qabul qilingan Konstitutsiyaning yangi tahriri inson huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini yanada mustahkamladi.

MILLIY QONUNCHILIK VA INSTITUTSIONAL MEXANIZMLAR

O'zbekistonda inson huquqlarini ta'minlash va himoya qilish bo'yicha Ombudsman instituti, Inson huquqlari bo'yicha Milliy markaz, sud-huquq tizimi muhim rol o'ynaydi. Ushbu institutlar xalqaro standartlar asosida faoliyat yuritib, fuqarolarning buzilgan huquqlarini tiklashga xizmat qilmoqda.

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi tomonidan qabul qilingan strategik hujjatlar va milliy dasturlar inson huquqlarini himoya qilish tizimini izchil rivojlantirishga qaratilgan.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, inson huquqlarining xalqaro himoyasi ko'p darajali va murakkab tizim bo'lib, uning samaradorligi xalqaro va milliy mexanizmlarning uyg'un faoliyatiga bog'liq. O'zbekiston Respublikasida inson huquqlarini ta'minlash borasida olib borilayotgan islohotlar xalqaro standartlarga mos ravishda rivojlanmoqda. Xulosa qilib aytganda, inson huquqlarining xalqaro himoyasi milliy va xalqaro huquqning

uzviy bog'liqligini taqozo etadi. O'zbekiston Respublikasi xalqaro inson huquqlari standartlarini tan olgan holda, ularni milliy qonunchilikka izchil joriy etib kelmoqda. Kelgusida inson huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini yanada takomillashtirish, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish dolzarb vazifa bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. United Nations. (1948). Universal Declaration of Human Rights.
2. United Nations. (1966). International Covenant on Civil and Political Rights.
3. United Nations. (1966). International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights.
4. Donnelly, J. (2013). Universal Human Rights in Theory and Practice. Cornell University Press.
5. Alston, P., & Goodman, R. (2018). International Human Rights. Oxford University Press.
6. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. (2023-yilgi tahrir).